

Appendini, doma iz Piemonta, profesor v Dubrovniku (Kopitar 17, Appendini 2), grof Paris Cloz v Trentu (Kopitar 12, Cloz 1), Augustin Theiner, doma iz pruske Šlezije, duhovnik v Rimu (Kopitar 7, Theiner 5), Angelo Mai, bibliotekar v Milanu, potem kardinal v Rimu (Mai 9, Kopitar 1), Emil Braun iz Gothe, arheolog v Rimu (Kopitar 6), grof Carlo Ottavio Castiglioni v Milanu (Castiglioni 4), Srb Pavle Solarić iz Benetk (Solarić 3), Toskanec Sebastiano Ciampi, profesor varšavske univerze (Ciampi 2, Kopitar 1), vladni svetnik Nikola Jakšić (Giachich) v Zadru (Jakšić 1, Kopitar 1), Tirolec Andreas Di Pauli (Kopitar 2), grof Gaetano Melzi iz Milana (2), bibliotekar Jacopo Morelli v Benetkah (2), Srb Dimitrije Frušić, lekarnar v Trstu (2), Ferdinand von Ohms, tajnik avstrijskega poslaništva v Rimu (2), Gaetano Bedini, avditor papeške nunciature na Dunaju (1), Michele Battalca iz Benetk (1), kardinal Luigi Lambruschini (1), Ambrogio de Schreck iz Trenta (1), piarist Luca Torre iz Zadra (1), švicarski duhovnik Franz Joseph Leuthart (1), tržaški škof Matevž Ravnikar, edini Slovenec med dopisniki (1) in bibliotekar Francesco Del Furia v Firencah (Kopitar 1). Dodana je še Kopitarjeva prošnja z dne 10. aprila 1837 za šesttedenski dopust zaradi študijskega potovanja (na lastne stroške) v Rim in Bologno.

Pisma so pod črto komentirana s pripombami, ki večinoma pojasnjujejo omenjene osebe in dela (knjige, časopise), ki so v korespondenci omenjena. Najprej je objavljena korespondenca z Italijani (str. 117—303), nato pa korespondenca z neitalijani v Italiji (str. 305—343), znotraj obeh skupin pa po abecednem redu Kopitarjevih dopisnikov. Gotovo bi bil koristen še kronološki seznam vseh pisem. Na koncu so še seznam virov (nahajališč pisem), precej obsežen seznam literature ter imensko in stvarno kazalo, ki ga je sestavil Hermann Lauschmann.

Gotovo je Bonazzova knjiga lep in zelo koristen prispevek k poznavanju Kopitarjevega dela in njegovih nazorov. V knjigi zbrana pisma dajejo dosti snovi za tehtanja, presojanja in vrednotenja. Pomembne so tudi Bonazzove ocene Kopitarja nasploh in njegovih italijanskih stikov posebej. V glavnem kažejo te ocene v isto smer kakor pri Jožetu Pogačniku in drugih novejših piscih, kažejo podobno prizadevanje po pravičnejšem in širšem vrednotenju Jerneja Kopitarja, kar je gotovo prav. Razen tega bodo nekatere Bonazzove sodbe sprejete v celoti, nekatere pa bodo tudi naletele na večje ali manjše ugovore. Nič hudega. Vsi se strinjamo v tem, da bo treba razrešiti še prenekatero vprašanje, vsak prispevek k razjasnjevanju pa je dragocen.

Vasilij Melik

Les rapports entre la France et les Slaves du Sud. Centre d'études des civilisations de l'Europe centrale et du sud-est, Institut national des langues et civilisations orientales, Paris 1983, 178 strani (Publications Langues 'O).

Center za preučevanje civilizacij srednje in južnovzhodne Evrope deluje v Parizu nekaj manj kot petnajst let, sprva v okviru Univerze Pariz VIII (1970—1981), zadnja leta pa kot ena od raziskovalnih enot francoskega Nacionalnega inštituta za orientalne jezike in civilizacije (INALCO). Sodelavce, ki bi bili v njem stalno zaposleni kot raziskovalci, Center pravzaprav nima. Prek Centra opravljajo svoje raziskovalno delo specialisti za posamezne družboslovno-humanistične vede (njihov diapazon je kaj širok, od, postavimo, študija kulture na Poljskem do zgodovine srednje Evrope, etnologije Balkana), ki so sicer zaposleni kot predavatelji INALCO, v raziskovalni program pa se vključujejo tudi predavatelji-raziskovalci s francoskih univerz ter z Nacionalnega centra za znanstveno raziskovanje (CNRS), nekaj strokovnjakov izven navedenih institucij ter peščica iz tujine. Težišče dela Centra je na multidisciplinarnem preučevanju »evropskega prostora med ruskim svetom na vzhodu in latinskimi (torej romanskimi, J.Š.) na zahodu« (G. Castellan), dejansko dežel v evropskih širjavah od Turčije do Poljske in od z Nemci poseljenih dežel do Albanije in Romunije. V polpreteklosti so večino raziskovalnega kadra predstavljali zgodovinarji, vedno bolj enakopravno pa se jim pridružujejo geografi, etnologi in preučevalci književnosti. Z jugoslovanskimi deželami oziroma z balkanistiko se ukvarjajo naslednji sodelavci Centra: Georges Castellan, sicer direktor Centra, ki smo ga imeli (1984) priložnost spoznati tudi v Ljubljani, kjer se je mudil kot gost SAZU in oddelka za zgodovino FF (zgodovina); Janine Matillon-Lasić (srbokroatistika), Danièle Masson in Françoise Saulnier-Thiercelin (etnologija), Idir Moncef (zgodovina južnih Slovanov v 19. in 20. stoletju), deloma Jean Kudela (slovanstvo v 19. stoletju, posebej tudi Lužiški Srbi) in morda še kdo (vsi podatki veljajo za leto 1983 in jih povzemam po prvi številki »Cahiers«, ki jo je tedaj izdal Center).

Desetletnico uspešnega delovanja je Center 1980 proslavil z dvema mednarodnima znanstvenima sestankoma. Referate z obeh predstavlja knjiga, o kateri poročam. Kronološko se je kot drugi odvijal simpozij »Ljudje in zemlja na Balkanu od 13. do

18. stoletja«, ki ga je organiziral Center na pobudo Mednarodne zveze za preučevanje evropskega jugovzhoda (Association Internationale des Études du Sud-Est Européen, AIESEE). Od petih referatov s tega srečanja kar štirje posvečajo svojo pozornost Bolgariji, kar ni naključno, saj so s takšno koncepcijo želeli organizatorji konference počastiti 1300-letnico ustanovitve bolgarske države (V. Tapkova-Zaimova je razpravljala o osnovah srednjeveške bolgarske kulture, G. G. Litavrin o pogojih razvoja bolgarske kulture v 11. in 12. stoletju, S. Damjanov o stikih Bolgarije z Evropo od 15. do 20. stoletja, A. Guillou in K. Tchérémissinoff pa o legendarni zgodovini zografskega samostana z gore Atos iz 16. stoletja; le poslednji prispevek S. Stefaneca govori o družbenih odnosih in zemljiški posesti v romunskih deželah od 12. do 16. stoletja).

Za nas je bistveno bolj zanimiv po času prvi simpozij, ki je potekal od 24. do 27. aprila 1980 v Parizu pod naslovom »Odnosi med Francijo in jugoslovanskimi narodi 1914—1919«. To je bil prvi francosko-jugoslovanski zgodovinski simpozij, predviden s protokolom dvostranskega sporazuma o znanstvenem, tehničnem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju. Pomembno se zdi, da je izzvenel kot dovolj zaokrožen in precej popoln pregled obravnavane problematike. Pripravili so ga jugoslovanski strokovnjaki z vidika odnosov med Francijo in jugoslovanskimi narodi v prelomnem obdobju prve svetovne vojne in ustanovitve jugoslovanske države: Ljiljana Aleksić-Pejković je govorila o francoski diplomaciji in jugoslovanskem programu srbske vlade, referat Dragovana Šepića je imel naslov »Hrvati, jugoslovansko vprašanje in Francija (1914—1915)«, Peter Vodopivec je sodeloval s prispevkom »Slovenci in Francija (1914—1920)«, o odnosih med Francijo in Črno goro oziroma Francijo in Makedonci pa sta razpravljala Dimitrije-Dimo Vujović in Ivan Katardžiev. Francosko stran je na simpoziju aktivno zastopal Istvan Hunyadi, sodelavec Centra in specialist za zgodovino Madžarske oziroma historične Ogrske. Na podlagi madžarskih in nekaterih starejših objav hrvatskih virov je predstavil referat o priseljivanju z Balkana na Ogrsko v 16. in 17. stoletju.

Iz vseh petih jugoslovanskih referatov izhaja, da je bilo francosko stališče do nastanka jugoslovanske države dokaj protislovno. Francija si sprva, tako kot druge antantne zaveznice, ni želela razpada Avstro-Ogrske, ampak zgolj njeno oslabeitev, že zato, ker bi bilo z uničenjem podonavske monarhije podrti ravnovesje sil v srednji in jugovzhodni Evropi, Italiji pa omogočen vpliv v Podonavju. Po drugi strani je bila francoska vlada ena od podpisnic londonskega sporazuma z Italijo, ki je apeninski državi zagotavljal ozemelske pridobitve v Istri, Dalmaciji in na jadranskih otokih na škodo Slovencev in Hrvatov. V francoskem interesu je bilo, da na vsak način pritegnejo Italijo v vojno na strani antante; hkrati pa preprečijo njeno pretirano okrepitev na Balkanu in v Podonavju, kjer je imela svoje gospodarske in politične interese poleg drugih velesil tudi Francija. Obenem se je morala Francija vsaj do neke mere ozirati tudi na vojne cilje Srbije in na prizadevanja emigrantskih politikov okrog Jugoslovanskega odbora. Že spočetka je popolnoma podpirala prizadevanja za povojno združitev Srbije in Črne gore in za ozemelsko razširitev Srbije, za kar se je zavzemala tudi carska Rusija, ki je bila skeptična do združitve jugoslovanskih narodov, saj naj bi po njenem mnenju njihova verska raznolikost takšno združitev onemogočala. Sčasoma, ko so se bistveno spremenile mednarodne in notranje politične in vojaške razmere (radikalizacija gibanj slovanskih narodov v Avstro-Ogrski, italijanski vojaški neuspehi, neuspela prizadevanja za sklenitev separatnega miru z Avstro-Ogrsko, revolucija v Rusiji), sta postali francoska diplomacija in politika precej naklonjeni zamisli o močni jugoslovanski državi, ki bi bila temelj francoskega gospodarstva in političnega vpliva v jugovzhodni Evropi, obenem pa protiutež pretiranemu italijanskemu ekspanzionizmu ter revanšizmu bodočih premagancev v trajajoči vojni. Francoski uradni krogi so podporo rešitvi jugoslovanskega vprašanja sprva zagotavljali strogo neuradno in skrbno pazili, da bi se z ničimer ne zamerili italijanskim zaveznikom. Na svojem ozemlju so celo preprečevali projugoslovansko propagando in politična srečanja. Toda istočasno so podrobno spremljali odnose med srbsko vlado in politiki iz Jugoslovanskega odbora; proti koncu vojne so francoski obveščevalci intenzivno sledili dogajanjem v Sloveniji in na Hrvaškem. Počasi so prišli do spoznanja o dvojem: najprej, da je potreben kompromis med Italijo in Jugoslovani, da se ne bi jugoslovanski narodi zoper Italijane oprli na Nemce, kar bi bilo proti interesom antante. Takšno stališče je avgusta 1918 francoska vlada povsem jasno sporočila Rimu. Po drugi strani Francija nikakor ni bila pripravljena priznati Jugoslovanskega odbora kot legitimnega predstavnika interesov Jugoslovancev iz Avstro-Ogrske. Jasno je stala na stališču, da je rešitev jugoslovanskega vprašanja mogoča samo z združitvijo s Srbijo. Vendar pa pri tem Pariz ni stal na unitarističnih pozicijah Pašićeve vlade do zedinjenja s predeli v podonavski monarhiji. Celo nasprotno, nekateri francoski uradni krogi so bili že zgodaj prepričani, da je edina sprejemljiva rešitev federativna monarhija s široko regionalno in nacionalno avtonomijo, enakopravnostjo ver in jezikov itd. Francozi so prišli do prepričanja, da je Pašićeva politika pogosto kamen spotike na poti k zedinjenju, zato so vztrajali, da je potreben

sporazum med velikosrbsko in jugoslovansko koncepcijo. Zanimivo pa se zdi, da je Francija praktično pustila proste roke srbski vladi za združitev Srbije in Črne gore, čeprav je celo po zedinjenju vse do 1920, ko so se uredile razmere v Črni gori po federalistični vstaji, obdržala diplomatske odnose z vlado kralja Nikole v izgnanstvu. Tudi v Makedoniji, kjer so imeli Francozi že pred vojno močne gospodarske interese, je bilo francosko stališče ambivalentno. Na eni strani je Francija zagovarjala ozemeljske interese zaveznike Srbije, tudi njen izhod na Egejsko morje (v času, ko je bila politika Grčije sovražna antanti), po drugi strani pa je načrtovala, da bi po vojni nastala v Makedoniji s središčem v Solunu posebna država pod mednarodno zaščito, ki bi služila za izhodišče francoskega gospodarskega prodora na Balkan.

Kaj pa Francija in Slovenci? Čeprav so se tako Slovenci kot tudi v Franciji nejasno spominjali Ilirskih provinc iz časov prvega francoskega cesarstva, ki so združevali nekako dve tretjini celotnega slovenskega prebivalstva, s svojim stališčem do slovenskega jezika in kulture pa precej pripomogle k razvoju slovenskega narodnega gibanja, so bili stiki pred prvo svetovno vojno praktično omejeni na nekaj slovenskih študentov, ki so študirali na pariški Sorboni ter na Cercle franco-illyrien, ki je bil ustanovljen v Ljubljani za širjenje francoskega jezika in kulture; francosko javno mnenje o Slovencih ni vedelo skoraj nič, celo tamkajšnji strokovnjaki so imeli o nas zelo nejasne predstave (npr. Ernest Denis). Med vojno je sicer prišlo do nekaterih stikov (srečanje Bogumila Vošnjaka maja 1915 s francoskimi intelektualci in politiki v Parizu, naslednje leto njegovo predavanje na Sorboni, 1917 izid knjige Janeza Ev. Kreka o Slovencih v francoščini, sestanek bivšega prvaka SLS Ivana Sušteršiča v Švici s francoskimi predstavniki), toda intenzivnejši so postali šele po razpadu Avstro-Ogrske. Delegacija narodnega sveta SHS, v kateri sta bila poleg predsednika Antona Korošca še Melko Čingrija in Gregor Žerjav, je odšla prek Zeneve v Pariz, kjer se je sestala s Poincaréjem, Clemenceaujem, Pichonom in drugimi najvidnejšimi predstavniki uradne Francije. Ti so svetovali čimprejšnjo združitev Države SHS s Srbijo. Korošec je po povratku v domovino izjavil, da bo na severni meji z Avstrijo zagotovljena za Slovence optimalna razmejitev. Delegacija seveda ni mogla vplivati na francosko stališče do slovenske zahodne meje; saj je bila Francija ena od podpisnic londonskega pakta. Slovensko časopisje je vendarle pričakovalo, da bodo Francozi intervenirali na mirovni konferenci v korist etničnih meja nove jugoslovanske države na severu in zahodu. Del francoskega javnega mnenja se je za takšno akcijo svoje vlade dejansko zavzemal, toda uradno je prevladalo stališče, da je treba spoštovati obveznosti do Italije. Treba pa je poudariti, da so francoski predstavniki zagotovili pravičen potek jugoslovanske severne meje na njenem štajerskem odseku. Tudi stališče Francije do poteka meje na Koroškem je bilo za Slovence ugodno, a se je razbilo ob poziciji ameriškega predsednika Wilsona.

Janez Šumrada

Branislav Gligoričević, Između revolucije i dogme — Voja (Vojislav) Vujović u Kominterni. Zagreb:Spektar, 1983. 264 str.

Založba Spektar v Zagrebu izdaja zanimivo in pomembno biblioteko z naslovom: »Naši ljudi u međunarodnom radničkom i komunističkom pokretu«. Gre za zbirko del o jugoslovanskih revolucionarjih, ki so delovali v obdobju med obema vojnama v delavskem in komunističnem gibanju številnih dežel sveta, in to po nalogi kominterne ali svoje komunistične partije, o revolucionarjih, ki so s svojim življenjem in delom potrdili revolucionarno solidarnost naše komunistične partije in našega človeka. Naj tu omenimo samo imena nekaterih: Filip Filipović, Kamilo Horvatin, brata Djuka in Štefek Cvijić, Blagoje Parović, brata Vujović, Antun Mavrak, Mustafa Golubić, Kosta Novaković, Lovro Kuhar, Ivan Regent idr.

Osebnosti, ki jih omenjena biblioteka želi predstaviti naši širši publiki, so v glavnem znane; toda uredniški odbor pravilno ugotavlja, da o teh revolucionarjih še vedno premalo vemo, predvsem pa največkrat izkrivljeno — npr., da so bili dogmatiki, trockisti in sovražniki delavskega gibanja. Namen omenjene biblioteke je, da z natančno zgodovinsko analizo pokaže na napake, vulgarizacijo in neznanstvenost takšnih stališč pri obravnavanju preteklosti naše partije in njenih zvestih članov. Mnogi iz plejade naših zaslužnih revolucionarjev so končali svoje življenje v stalniističnih čistkah in zaporih, na poljih Španije, na bojiščih druge svetovne vojne, v neenakopravni borbi z režimsko policijo itd. In prav oni so s svojim delom, bojem, samoodrekanjem in zvestim revolucionarnim delovanjem pripravljali pot zmagi socializma, tako v svetu kot v svoji deželi. To so bili iskreni in dosledni revolucionarji, na katere je mislil tovariš Tito ob petdesetletnici ZKJ, ko je dejal — »... potrebno je ponovno poudariti, da bo ZKJ trajno ohranila spomin na te tovariše kot svoje zveste člane in dosledne revolucionarje...«. Doslej so v zbirki izšla naslednja dela —